
Wolne Miasto Kraków 1815-1846 - materiały z zasobu krakowskiego Archiwum

W 2015 roku obchodzimy jubileusz utworzenia przed dwustu laty Wolnego Miasta Krakowa (1815-1846). Podsumowując uroczystości rocznicowe, przypominamy pamiętki z przeszłości, które świadczą o historii ostatniego wolnego, niepodzielnego przez zaborców skrawka Polski.

Utworzone 3 maja 1815 r. na Kongresie Wiedeńskim Wolne, Niepodległe i Ścisłe Neutralne Miasto Kraków i jego Okrąg, było wyrazem kompromisu pomiędzy aspiracjami zaborczych mocarstw Austrii, Rosji i Prus. Kraków wraz z okręgiem stał się rodzajem państwa miasta obejmującego obszar Krakowa oraz 17 gmin wiejskich i 3 prywatnych miasteczek: Chrzanowa, Trzebini i Nowej Góry. Rzeczpospolita Krakowska posiadała własną konstytucję, stosunkowo dużą autonomię i liberalny jak na owe czasy ustrój. Podczas krótkiego funkcjonowania rządzący miastem Senat oraz jego mieszkańcy starali się podźwignąć miasto z długoletniej recesji w jaką dawna stolica popadła jeszcze w XVIII w. W Wolnym Miście Krakowie przeprowadzono wiele reform: zrównano obywateli wobec prawa, wprowadzono niezawisłe sądownictwo, a specjalnie powołana Komisja Włościańska przeprowadziła zniesienie pańszczyzny i oczynszowanie w większości majątków. Starano się „upięknąć” i unowocześnić miasto na wzór europejskich stolic. Rozpoczęto szereg inwestycji np. restauracje Collegium Maius, Barbakanu, wzgórza Wawelskiego, budowę kolei, stałego mostu między Krakowem a Podgórzem, kanalizacji czy teatru miejskiego. W planowaniu przestrzennym nie zabrakło miejsca na modne wówczas zielone tereny spacerowe: wytyczono Planty, założono park otaczający Celestat, rozbudowano ogród Botaniczny. Rozpoczęte prace modernizacyjne często wiązały się z dużym uszczerbkiem dla substancji zabytkowej miasta.

Na obszarze Rzeczpospolitej Krakowskiej, dobrze rozwijało się szkolnictwo w języku ojczystym, działał Uniwersytet Jagielloński, powstało Towarzystwo Naukowe Krakowskie (późniejsza Akademia Umiejętności), działało Towarzystwo Przyjaciół Muzyki i publiczna czytelnia miejska, wydawano „Kwartalnik Naukowy”. Rozwój nauki i narodowej kultury, utrwalił pozycję Krakowa jako miejsca szczególnego dla tożsamości narodowej Polaków. Sprzyjały temu organizowane przez władze miasta, ważne uroczystości patriotyczne: sprowadzenie do Krakowa zwłok, pogrzeby i pochówki w Katedrze Wawelskiej, Księcia Józefa Poniatowskiego (1817 r.) oraz Naczelnika Tadeusza Kościuszki (1818 r.). Temu ostatniemu z inicjatywy lokalnej społeczności, przy wsparciu rodaków z dawnych ziem polskich i emigracji ufundowano Kopiec usypany w latach 1820-1823, na wzgórzu Św. Bronisławy.

Od końca lat 20 XIX w. następowało stopniowe ograniczanie samodzielności Wolnego Miasta Krakowa przez sąsiadujące mocarstwa. Poparcie udzielone powstańcom listopadowym, a następnie fiasko powstania krakowskiego przesądziło o losie Rzeczpospolitej Krakowskiej, która w listopadzie 1846 r. została włączona do cesarstwa austriackiego.

Archiwum Narodowe w Krakowie jest w tej uprzywilejowanej pozycji, że jako sukcesor Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa oraz Krajowego Archiwum Aktów Grodzkich i Ziemskich przechowuje w swoim zasobie niezmierną ilość pamiętek historii Krakowa. Te z okresu Rzeczpospolitej Krakowskiej są zgromadzone między innymi w zespołach i zbiorach: Archiwum Wolnego Miasta Krakowa z lat [1783] 1815-1848 [1872], Komitet Pomnika Tadeusza

---

Kościuszki w Krakowie z lat 1821-1938, Pogrzeby księcia Józefa Poniatowskiego i Tadeusza Kościuszki, akta z lat 1817-1860, Archiwum planów Budownictwa Miejskiego w Krakowie z lat 1805-1960, a także w Zbiorze kartograficznym zawierającym materiały od XV do XXI w. Nieocenione wręcz źródła wiedzy na temat życia codziennego w I poł. XIX w. zostały zgromadzone i opisane przez krakowskiego księgarza i kronikarza ówczesnych wydarzeń Ambrożego Grabowskiego (Zbiór Ambrożego Grabowskiego XVI w.- ok. 1868 r.).

Przedstawione w galerii archiwalia stanowią znikomą część przechowywanych w zasobie krakowskiego Archiwum materiałów. Mamy nadzieję, że pobudzą zainteresowanie dziejami trwającej niewiele ponad 3 dekady Republiki.